

h. doc. JUDr. Harald Stiffel
predseda trestnoprávneho kolégia
Najvyšší súd SR

S Y L A B U S

Etiológia trestnej činnosti mladistvých (interdisciplinárny pohľad), ako východisko aplikácie trestnej zodpovedností mladistvých

Trestná činnosť mládeže vo všeobecnosti tohto pojmu má svoje špecifické črty. Odborníkmi zo všetkých relevantných oblastí je právom považovaná za veľmi nebezpečný spoločenský jav. Páchatelia z radov detí a mládeže sú potenciálni recidivisti, lebo protispoločenské návyky získané v mladom veku môžu u niektorých jedincov aj vplyvom sociálneho prostredia pretrvať v dospelosti, ak sa vhodnou prevýchovou (reedukáciou) neodstránia.

Štatistická realita z roku 1999 túto definíciu potvrdzuje v konkrétnych číslach. Nárast trestných činov detí a mládeže vo veku od 6 do 18 rokov na Slovensku kulminoval v roku 1993. kedy predstavoval až 99% oproti roku 1989. Pritom priemer ročného nárastu v jednotlivých rokoch od roku 1989 do roku 1998 bol 75,8%. Tento vývoj nepochybne možno dať do súvislosti so spoločenskými transformačnými zmenami a ich negatívnymi dôsledkami vo forme uvoľnenia mravných a právnych noriem. Napriek postupnému poklesu súčasnej štatistiky hovoria o tom, že „deti“ ročne spáchajú okolo 10-tisíc trestných činov, čo je približne 10% trestných činov na Slovensku. Polovicu z nich spáchajú deti do 14 rokov.

Psychologické osobitosti

Mnohé psychologické štúdie sa usilujú charakterizovať osobnosť delikventa opisom takých čŕt, ako sú osobnostná nevypelenosť (imaturita), egocentrizmus, nedostatočná sebakritičnosť so súčasnou hyperkritickosťou voči iným., rozmnoženie hostilných vzťahov k iným, nedostatok záujmov, negatívny vzťah ku škole s horším prospievaním a disciplinárnymi priestupkami. Delikventi sa oddávajú falošnému hrdinstvu, nemajú vyvinutý cit viny, majú neprimerané citové vzťahy k iným a obviňujú iných za vlastné neúspechy a ťažkosti. (Kondáš. O.: Klinická psychológia. Osveta Martin, 1977, s. 229)

Tieto črty nie sú konštantnou súčasťou jeho dospievajúcej osobnosti. Práve dospievanie ho odlišuje od dospelého delikventa. Na toto dôležité zistenie sa mnohokrát zabúda. (K tomu porovnaj pojmy „anómia“ a „generation next“).

Vplyvy sociálneho prostredia

Človek sa rodí s určitými dispozíciami psychickými, fyzickými i sociálnymi, ktoré sú dané jednak genetickými a biofyziologickými, jednak i spoločenskohistorickými faktormi a jeho pôvodom, ktoré do určitej miery predznamenávajú jeho vývoj.

Sociálne faktory, ktoré môžu nepriaznivo ovplyvniť sociálne, či dokonca antisociálne zameranie mladého páchatela môžeme rozdeliť na najvšeobecnejšie spoločenské vplyvy:

- a) mikroštruktúry – najmä malé spoločenské skupiny (rodina, priatelia, najbližšie okolie, party a pod.),
- b) mezoštruktúry – najmä škola, pracovisko, bydlisko.
- c) makroštruktúry – t. j. všeobecne pôsobiace hospodárske, politické, kultúrne, ideologické a iné vplyvy. (Globalizácia ?)

Do by úvahy prichádzali ešte vplyvy mimospoločenské. Napr. geografické, klimatické a pod., ale aj vplyvy časové a priestorové, ktoré prirodzene nie je možné preceňovať. V súčasnosti si môžeme položiť otázku, či globalizačné vplyvy sú súčasťou makroštruktúry, kam sa prirodzene núkajú, alebo ich treba definovať a zaradiť ako osobitné vplyvy, a to iba preto, lebo ide o posun v našom sociologickom vedomí a preto, lebo prekračujú tradičné hranice štátnych útvarov. (Porovnaj : Ondrejkovič. P.: Šok z globalizácie, nové pohľady na mládež a spoločnosť. Mládež a spoločnosť, č. 1/1999).

Genetická determinácia : Najnovšie výskumy vyvracajú teóriu, že výchova a vzdelanie nahradia aj horšie genetické vybavenie v oblasti intelektu. Génová výbava s pribúdajúcim vekom nadobúda na význame. Pokiaľ v detstve sú gény rozhodujúce asi zo 41%, v dospelosti je to už 55% a u mladých dospelých dokonca 66%. Genetická výbava takto nadobúda na význame aj vo vzťahu ku kriminalite. Deti s horšou génovou výbavou si vyhľadávajú priateľov na svojej úrovni, sú ľahšie ovplyvniteľné, čo je len krôčik k účasti v partii, ktorá pácha trestnú činnosť.

Konkrétne prejavy psychologických osobitostí na páchaní niektorých obzvlášť závažných trestných činov

Subjektívne podmienky mladistvých, za účasti objektívnych nedostatkov vo výchove (alebo vôbec jej absencii), vrátane reálne prítomnej anómie u časti mladistvých, spôsobujú relatívne nízku úroveň právneho vedomia mladých ľudí vo všeobecnosti. Jej dôsledkom je ich vysoký podiel na páchaní najzávažnejších úmyselných trestných činov, pred ktorými Trestný zákon chráni spoločnosť vysokými trestnými sadzbami. V štruktúre delikvencie detí a kriminality mladistvých prevažujú majetkové trestné činy (najmä formou vlámania), ktoré sú páchané spravidla v skupinách. Znepokojuje nás zistenie, že väčšina trestných skutkov je spáchaná násilným spôsobom, pričom násilie je spravidla namierené proti veciam. Vzrástol však aj počet skutkov, zakladajúcich právne hodnotenie obzvlášť závažných

zločinov. Ide o zločiny lúpežných vražd (úkladná vražda), lúpeží, falšovanie meny, ako aj úmyselné spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví, krádeží a podvodov. Nezanedbateľný je aj nárast relatívne nového druhu trestnej činnosti v súvislosti s obchodom s drogami.

Základy trestnej zodpovednosti mladistvých

Štvrtá hlava Trestného zákona – Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých stanovuje odlišnosti oproti všeobecne platným zásadám pre stíhanie dospelých páchatelov (§ 94 ods. 2).

Jednotlivé ustanovenia sú motivované obnovujúcimi účinkami trestného práva (restoratívna justícia). Kladie sa dôraz na vyváženú, spravodlivú reakciu spoločnosti na trestný čin mladistvého a vyvodzuje z neho dôsledky nielen pre neho samého, ale aj pre riešenie problémov ďalších zúčastnených osôb a skupín spojených s trestným činom. Mladistvý tak má byť stimulovaný, aby prevzal osobnú, nielen formálnu trestnú zodpovednosť za trestný čin a nápravu ním spôsobených následkov. Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých, ktoré sú vo vzťahu špeciality k ďalším ustanoveniam všeobecnej časti Trestného zákona, tak konkretizujú ústavný princíp osobitnej starostlivosti, ktorú spoločnosť venuje mládeži v zmysle čl. 41 ods. 1 Ústavy SR.

Základy trestnej zodpovednosti, tretí oddiel – Okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť (§ 22 ods. 1, ods. 2 – špecifická zodpovednosť mladistvého za spáchanie trestného činu podľa § 201).

Významnou zmenou je zníženie dolnej hranice veku pre trestnú zodpovednosť. Za mladistvého sa považuje osoba, ktorá dovŕšila štrnásť rok svojho veku a neprekročila osemnásť rok veku (§ 94). Individuálna duševná vyspelosť (zisťovaná o. i. aj povinným psychologickým vyšetrením, ktoré upravuje Trestný poriadok) bude korektívom na stanovenie trestnej zodpovednosti, ako aj na zvolenie výchovných prístupov zameraných na jeho nápravu. Zníženie dolnej hranice veku o jeden rok nemá viesť ku kriminalizácii mladistvých, ale k tomu, aby sa všetkými dostupnými, primárne výchovnými prostriedkami zabránilo recidíve. Hoci v mnohých prípadoch pôjde o žiakov základnej školy, problém spočíva v už uvedenom kriminologickom zistení, že ak takýto mladý človek zopakuje trestný skutok do dovŕšenia dospelosti, stane sa z neho v ďalšom vývine dospelý recidivista.

Zákon v § 96 ods. 1 stanoví, že mladistvý mladší ako pätnásť rokov, ktorý v dobe spáchania činu nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný. Ide o koncepciu tzv. podmienenej príčetnosti, ktorá je závislá na dosiahnutom stupni intelektuálneho a mravného vývoja mladistvého. Na preukázanie tejto skutočnosti bude priberaný príslušný znalec.

Zákon oproti všeobecnej úprave rozširuje dôvody zániku trestnosti u mladistvých (§ 96).

Ustanovenie o účele sankcií a opatrení zahŕňa v sebe interpretačné pravidlo pre všetky ustanovenia o stíhaní mladistvých. Vychádza z princípu, že všetky opatrenia, postupy a prostriedky zákona treba využívať na obnovenie narušených

sociálnych vzťahov, na integráciu mladistvého do širšieho sociálneho prostredia a na prevenciu zločinnosti (§ 97).

Zákon významne rozširuje možnosti upustenia od potrestania mladistvého (§ 98), čím vytvára podmienky na aktívne pôsobenie blízkeho sociálneho okolia na jeho osobnosť a pre novo zavedený inštitút dohľadu (probácie). Osobitný výchovný vplyv má ustanovenie § 101 o podmienenečnom upustení od potrestania.

Vo vzťahu k možnosti uložiť mladistvému ochrannú výchovu, zákon v podstate prebral predchádzajúcu úpravu podmienok na taký postup. Naďalej je základnou podmienkou pre jej uloženie uznanie viny mladistvého. Zákon však upresňuje poslednú podmienku uloženia ochrannej výchovy tak, aby vyjadrovala požiadavku, že ochrannú výchovu primárne nevyžaduje prostredie, ale predovšetkým mladistvý a zabezpečenie jeho riadnej výchovy. Zákon doplnil spôsob výkonu ochrannej výchovy o alternatívu umožňujúcu jej výkon v náhradnej rodine. Podmienky na uloženie ochrannej výchovy v občianskoprávnom konaní osobe, ktorá dovŕšila dvanásť rok a je mladšia ako štrnásť rokov, ak spácha čin za ktorý je možné uložiť výnimočný trest, zostali taktiež nezmenené.

Z dôvodov individuálnej prevencie pri stíhaní mladistvých zákon umožňuje uloženie výchovných opatrení, výchovných povinností a obmedzení a napomenutie s výstrahou (§ 106 – 108). Pri upustení od trestnej sankcie alebo ochranného opatrenia – rovnako aj pri podmienenečnom upustení od ich uloženia, môžu byť mladistvému uložené výchovné opatrenia. Výchovné povinnosti a obmedzenia sú uvedené exemplifikatívne.

Uloženia peňažného trestu mladistvému (§ 114 – 115), je limitovaný rozpätím od 30 do 16 590 Eur, pri splnení podmienok stanovených zákonom a za predpokladu, že mladistvý je zárobkovo činný alebo jeho majetkové pomery uloženie tohto trestu dovoľujú. Výkon trestu je stanovený alternatívne aj s možnosťou podmienenečného odkladu.

Trestné sankcie odňatia slobody (§ 117), povinnej práce (§ 111) a zákazu činnosti (§ 112) sa znižujú na polovicu; zákaz činnosti bude možné uložiť iba vtedy, ak to nebude na prekážku príprave na povolanie. Vo vzťahu k odňatiu slobody zákon stanovuje najvyššiu dolnú a hornú hranicu trestnej sadzby. V prípade spáchania obzvlášť závažného zločinu stanovuje výnimočné podmienky na uloženie trestu odňatia slobody v rozpätí od 7 do 15 rokov.

Nepodmienečný trest odňatia slobody bude možné mladistvému uložiť iba pri splnení zákonom stanovených podmienok, (§ 117 ods. 2), najmä v prípadoch, kedy po zhodnotení subjektívnych a objektívnych okolností, vrátane neúčinnosti predchádzajúcich opatrení, uloženie iného trestu nemá nádej na dosiahnutie účelu zákona. Na . Na druhej strane, rozšírenie možnosti výmery trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby bez akýchkoľvek obmedzení (§ 118), dáva súdu väčšiu možnosť zohľadniť konkrétnu situáciu mladistvého.

Pri podmienenečnom odsúdení mladistvého (§ 119) alebo jeho podmienenečnom odsúdení s dohľadom, stanoví návrh zákona súdu možnosť určiť skúšobnú dobu na jeden až tri roky. Dohľad nad odsúdeným vykonáva probačný úradník v zmysle ustanovení Trestného poriadku (a osobitného zákona). Súd môže vzhľadom na

okolnosti prípadu a osobu mladistvého, najmä ak je dôvodný predpoklad na jeho polepšenie, ponechať podmienené odsúdenie v platnosti. Zároveň môže primerane predĺžiť skúšobnú dobu, nie však viac ako o dva roky (pritom nesmie prekročiť hranicu piatich rokov). Súčasne môže nariadiť dohľad a ďalšie výchovné opatrenia, najmä výchovné obmedzenia a výchovné povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život.

Zahľadenie odsúdenia mladistvého (§ 121) je upravené tak, pokiaľ je to možné, všetky tresty boli zahladené bezprostredne po ich výkone, čo má význam pri event. recidíve mladistvého.

